

УДК 304:316.66

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v040.2023.37>**Я. І. Пасько**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2806-7341>*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії і релігієзнавства
Київського університету імені Бориса Грінченка***ПРЕКАРІАТ ТА «СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА»: СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЧИ ПРОТИСТОЯННЯ?**

Постановка проблеми. Обґрунтування соціальної ролі прекаріату в посттоталітарному суспільстві є однією з базових проблем теорії соціальних трансформацій. В останні роки ця проблема стає все більш актуальною в Україні, в контексті необхідності забезпечення реалізації прав цієї спільноти в межах соціальної держави. Даний європейський цивілізаційний інститут в останні десятиліття піддається масованим критичним атакам з боку прибічників неолібералізму та сучасних лібертаріанців і часто розглядається як соціальний рудимент ХХ століття, який не в змозі стати частиною нового демократичного соціального порядку. Втім, європейський досвід реформування welfare state, щодо вирішення проблем соціально маргіналізованих груп, надає гарний приклад вдалої інституційної модернізації цього соціального інституту на функціональному рівні.

Йдеться про необхідність застосування позитивного досвіду взаємодії держави з соціально вразливими групами, стратегії соціальної підтримки досить неоднорідної соціальної спільноти з тимчасовою зайнятістю. Важливим для України є інтеріоризація європейського дискурсу поступового соціального формування в країні моделі соціального партнерства. Дослідники сучасного посткомуністичного досвіду реформування соціальної держави справедливо звертають увагу на складності вирішення проблем прекаріату в межах старого класичного дискурсу соціального клієнтелізму. Фокусується увага на відсутності у прекаріату постійного прибутку, проблемність в питаннях повного працевлаштування, брак стабільності, зростаюче незадоволення станом своїх соціальних прав, тотальне відчуження цієї спільноти від соціуму. Відомий дослідник прекаріату Г. Стендінг, обґрунтовуючи неспроможність соціальної держави забезпечити соціальні права прекаріату, констатує, що відсутність постійного прибутку чи стабільного заробітку робить становище цих людей хронічно непевним [16, р.34]. Втім, особлива складність у вирішенні проблем прекаріату для України як воюючої держави полягає у необхідності адаптації до неоднорідності цієї спільноти, тривалого досвіду її соціального виключення. Слід враховувати, що органічною частиною цієї спільноти є принаймні дві суттєво

відмінні соціальні групи з визначеними соціальними інтересами та потребами. До неї входять не тільки ті особи, які втратили надію на забезпечення власних соціальних прав та суспільних потреб, соціально пасивні індивіди, «клієнти» патернальної держави, соціальні аутсайтери, які не є зацікавленими в суттєвих змінах, але й ті хто належить до освічених молодих людей, має спрямованість до інновацій, представники ІТ сфери, «модульні індивіди», які здатні відносно легко інтеріоризувати нові знання, функціонують в межах розгалужених горизонтальних зв'язків, розділяють сучасні вимоги демократичного суспільства.

Можемо говорити про антиномічні модуси соціальних уявлень цих двох соціальних груп прекаріату. Перша орієнтована на ієрархічну модель забезпечення соціальних гарантій та традиційне сприйняття держави як «соціального патрона». Попри стабільність існування цієї групи прекаріату в недалекому минулому, в сучасному житті ці особи є політично і соціально безпорадними і потребують суттєвого піклування та захисту з боку держави, яка має досить обмежений баланс міцності. Натомість друга група має інші соціальні уявлення і вже не розглядає державу як «соціальну годівницю». Вона потенційно є вельми соціально активною, драйвером соціальних змін, прагне якісно інших умов соціальної діяльності, інституційної і соціальної взаємодії з державою, використання сучасних можливостей мережевого суспільства. Ця соціальна група може стати, за умов ефективних змін, надійним партнером соціальної держави в процесі національної трансформації.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми.

Актуалізація проблеми прекаріату є частиною цілого комплексу проблем, пов'язаних з посткомуністичними студіями соціальних трансформацій. Фокус досліджень центрується навколо складності для суспільства включення великої кількості трудівників в неформальну трудову діяльність, обґрунтування наслідків для суспільства тієї чи іншої моделі соціального захисту. В сучасних умовах цілком логічним виглядає опрацювання моделі соціального партнерства між прекаріатом та соціальною державою. Дана проблема не є достатньо дослідженою. Втім, це не означає,

що не існує достатньо розвинутого дискурсу щодо більш широкої проблематики. Можемо говорити про комплексний аналіз проблеми прекаріату, зроблений британським дослідником Г. Стандингом [16], який фокусує увагу на феномені прекаріату, неоднорідності цієї соціальної групи, яка не є гомогенною спільнотою і має потенціал провідного драйвера соціальних змін. Постає проблема соціального виключення, соціальної маргіналізації та соціального відчуження працівників найманої праці. Вона перебуває у фокусі аналізу сучасного дискурсу постмарксизму, критичної соціальної теорії, який розглядає прекаріат як певний соціальний клас, що сформував соціальну структуру британського суспільства. Важливими в цьому контексті є дослідження М. Севіджа [15], який, використовуючи категоріальний апарат П. Бурдье [10], наполягає на залежності прекаріату від розвитку інших соціальних інститутів. Відзначається важливість цієї проблеми для майбутнього України, де більше 50 відсотків населення, після закінчення війни, можуть залишитися в зоні ризику відсутності елементарного соціального захисту. Відтак, проблему прекаріату необхідно вирішувати на засадах соціального діалогу з соціальною державою, на засадах формування нових постматеріалістичних (Р. Інглгарт) цінностей спільноти. Тут варто виділити дослідження М. Куато [13], Е. Андерсона [9] і передусім М. Кастельса та М. Хімманена [4], які наголошують на ціннісному, мережевому потенціалі співпраці соціально вразливих спільнот з соціальною державою. Не менш серйозна увага зосереджена на проблематиці соціальної мобільності прекаріату. В дослідницькій літературі ця проблема стає предметом аналізу в дослідженнях З. Голенкової та Ю. Голіусової [1], М. Колінько [14], В. Ткаченка [6] та ін.

Досить важливою для цієї розвідки є теза, що соціальна незахищеність прекаріату є важливою умовою сучасної неоліберальної соціальної трансформації. Вважаю, що лібералізм, попри свою слабку укоріненість в українському суспільстві, надає певний алгоритм для змін, які мають відбуватися на засадах синтезу постматеріалістичних цінностей самовираження і соціал-демократичних принципів дотримання соціальних прав, які важливою складовою функціонування спільноти і людини.

Мета статті. Суспільна еволюція активної частини прекаріату, що орієнтована на вимогу соціальної модернізації українського суспільства в цілому, обумовлює: 1) необхідність зміни соціально-етичних настанов тих представників спільноти, хто все ще поділяє патерналістські цінності індустріальної доби і 2) делегітимізацію соціального порядку, який пов'язаний зі старими на неефективними формами соціального розподілу,

змінами соціального ладу, який не в змозі забезпечити соціальне майбутнє прекаріату як частини оновленого українського суспільства. З'ясування функціональних та морально-нормативних умов, які детермінують взаємодію між прекаріатом та державою, є метою цієї статті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Прекаріат між вимірами лібералізму та егалітаризму. Проблема подолання неефективної соціальної моделі, яка обумовлена системою ієрархічних патронажних соціальних практик, є вкрай актуальною. В умовах війни прекаріат піддається відчутному соціальному пресу і розглядається інститутами української влади як спільнота, чікими інтересами можна знехтувати задля більш довготривалих цілей, пов'язаних з неоліберальною тенденцією збереження гнучкості ринку в умовах глобального розподілу праці.

Обмеження соціальних прав прекаріату як спільноти з досить суттєвою перспективою майбутньої політичної активності є частиною неоліберальної стратегії модернізації в Україні. Впровадження такої моделі в посттоталітарному соціумі супроводжується контрверсійними соціальними тенденціями. Найманих працівників в Україні продовжують ставити у вкрай незручне положення, обмежуючи її активність приватною сферою, розглядаючи цю соціальну групу як соціально обтяжливу в умовах перманентного відтворення соціального клієнтелізму. Постійне скорочення соціальних виплат, обмеження зайнятості є досить показовою реакцією правлячої бюрократії та існуючого політичного класу щодо обмеження ресурсних можливостей спільноти, яка має потенціал до підсилення соціальної активності. Скрутні економічні можливості країни також є важливим фактором, що обумовлює необхідність консервації в країні моделі «соціальної оптимізації» з її пріоритетом ринкових універсалій свободи над егалітарними вимірами соціальної стабільності.

Невтішний український досвід загострює суперечність між класичною ліберальною візією та протилежним підходом, пов'язаним з поступовою модернізацією welfare state. У відповідності до першого підходу – державу як інститут соціальної підтримки ототожнюють з централізованим урядом, з його апаратом планування та регулювання. Неоліберали уявляють Україну як дедалі більше вільний простір, у якому інвестиції, трудова зайнятість і прибуток вільно перетікають у місця, де умови найсприятливіші. Така позиція передбачає відмову від соціальних гарантій, створених в європейських країнах після Другої світової війни, а також від політики забезпечення повної трудової зайнятості, що обґрунтовується необхідністю збереження стабільного рівня зарплат на ринку праці. Ліберальний дискурс фокусує увагу на необхідності демонтажу неефективної соціаль-

ної держави і органічне витіснення її елементами соціального лібералізму. В основі такої візії є теза, що соціальна держава немає ресурсних можливостей забезпечити «соціальні права» прекаріату, який стає все більш злиденною спільнотою в умовах соціальної та економічної нестабільності». Соціальна держава, в мовах військового стану, не в змозі значну увагу зосереджувати на соціально незахищених особах, ...забезпечувати їх занятість і трудові відносини...» [12, р. 361].

Очевидно, що така позиція знаходить підтримку в академічних колах. Фокус критики центрований навколо критики класичної моделі соціальної держави, яка обґрунтовується невинуватою перевагою в суспільному житті ієрархічних, вертикальних зв'язків над зв'язками горизонтальними, соціальним патерналізмом. Йдеться про критику соціального порядку, який визнає гарним правителем особу, що діє в душі батьківської опіки над власними підданими, використовуючи вертикальні форми взаємовідносин, відносини відданості та отримуючи преференції щодо власного становища. Ця модель має історичну точку опертя в ХХ столітті, коли в Європі така форма підпорядкування набуває форм корпоративізму. Держава історично постає центром клієнтелізму, а бюрократія в багатьох європейських державах перетворилася на велику патронажну організацію. В таких умовах не тільки людина, але й спільнота найманих працівників почуває себе досить дискомфортно, втрачаючи можливість вільного вибору, здатність до активної цілеспрямованої діяльності та збереження гідних моральних стандартів.

Ситуацію, в якій опиняється людина та спільнота прекаріату в клієнтельній державі, А. Гідденс називає «вилученням досвіду» [11, р.37]. Дослідником обґрунтовуються соціальні передумови індивідуального та колективного відлучення від активних дій, відсторонення прекаріату від вирішення важливих соціальних та морально-нормативних проблем. У такому контексті тотального підпорядкування спільнота втрачає соціальний ґрунт, не є спроможною до вирішення власних проблем, позбавлена надій на майбутнє. Втім, в межах сучасного європейського дискурсу є місце для соціальної альтернативи для прекаріату і для нового синтезу в межах дихотомії свобода – рівність.

Мережеве суспільство як соціальна альтернатива для прекаріату. Інший приклад нам надає європейська традиція свободи в мережевому суспільстві, яка виступає якісною альтернативою класичній соціальній державі з її егалітарними вимогами і тотальним бюрократизмом. Свобода виникає тут в просторі спільного буття людини й спільноти, в системі, позбавленій примусу і підлеглості. В межах сучасної інноваційної

європейської моделі спільнота прекаріату розглядається як один з потужних драйверів соціальних змін. В умовах поступового «форматування» інституційно вільного суспільства, завданням української соціальної держави стає не тільки модернізація існуючого соціального порядку, а й відтворення на вітчизняних теренах комплексного європейського досвіду соціального партнерства. В світоглядному теоретичному плані модернізація передбачає співробітництво з громадянським суспільством щодо визнання ідеї соціальних прав як складової соціальної свободи. Важливим її соціальним проявом стає публічна критика індивідуального та колективного приниження соціальної гідності людини, які несумісні з демократичними формами соціальної організації суспільства. В контексті соціальної модернізації відбувається залучення різних суспільних груп в форми мережевої взаємодії і одночасно відбувається процес усунення ортодоксальної соціальної держави, що довела нежиттєздатність в нових історичних умовах.

В практичному вимірі актуалізованим є питання забезпечення достатнього рівня військової і соціальної безпеки. Втім, якщо рівень військової безпеки суттєво залежить від координації українських мілітарних інститутів з нашими європейськими союзниками, то імплементація соціальної безпеки є можливою на засадах дотримання універсального принципу «спільного блага», яке існує не для окремих груп людей, як це має місце, переважно в країнах третього світу, а для усїєї національної спільноти. Це звісно аж ніяк не передбачає анігіляцію приватної власності, але передусім культивування в межах українського досвіду чесноти справедливості, яка має забезпечувати широким суспільним групам активну участь в суспільному та економічному процесах. Саме впровадження моделі справедливості як основи побудови зрілої системи вільних соціальних комунікацій може надати прекаріату надії на майбутнє в Україні.

Це тим більш важливо, що українське суспільство дуже потребує залучення індивідуального й колективного досвіду людей, здатних до роботи в умовах «віртуального світу», який, як доводять останні дослідження, є цілком «реальним» світом. В цьому контексті актуалізується роль мережевої соціальної держави, яка центрується навколо необхідності залучення до публічного і приватного життя різних частин спільноти прекаріату, вирішення її соціальних проблем на засадах моделі субсидіарності державних інституцій, профспілкових рухів та громадянського суспільства. Ці соціальні інститути не тільки не заважають один одному, але й підтримують сучасну життєздатність цієї версії держави добробуту, концентрують увагу на колективних вимі-

рах справедливості, соціальної відповідальності та пов'язане з ними розширення комплексних прав особи. Саме в межах розвинутого мережевого залучення різних груп прекаріату, досягається можливість позитивної соціальної взаємодії, сталого соціального партнерства. Формується якісно новий активний тип людини та спільноти, яка не тільки має інші – відмінні від тоталітарного минулого цінності, але й інакше мислить, інакше відчуває, поєднує раціональне і чуттєве.

У цьому контексті репрезентанти європейських суспільств все більше усвідомлюють, що намагання в межах старого соціального порядку «виключити» прекаріат з активного, цивілізованого публічного і приватного життя суперечить необхідності еволюції спільноти до рівня «конвенційної моралі». Даний термін пов'язаний з нормативними засадами, кристалізацією певних важливих для прекаріату цінностей, які з'являються в європейському суспільстві разом з Просвітництвом і секуляризують моральну норму. Моральний закон тут вже не є відображенням трансцендентного порядку, божественного за своєю сутністю, але є універсальним за своїм значенням, у відповідності з візією Канта, відповідає Божим настановам для всіх.

Постконвеційна мораль принципів закладає основи для обоюдної соціальної відповідальності держави та спільноти, розгалуженими інституціями та індивідами, раціональною бюрократією і соціально вразливими спільнотами. Ця солідарність потенційно може сприяти морально-практичному порозумінню і важливому усвідомленню своїх обов'язків та прав. Нормативні соціокультурні аналоги партнерства між соціальною державою та прекаріатом базуються на прикладах високої етичності, наявності морально-практичних порозумінь на рівні повсякденного досвіду. Соціальне партнерство органічно вимагає від прекаріату не тільки еволюції від матеріалістичних до постматеріалістичних цінностей самовираження, але й практичне освоєння нових функцій у сфері права, власності, освіти, компетентність, яка дозволяє бути залученим в розвиток інститутів «інформаційного суспільства» [8].

На відміну від тоталітарної системи, яка намагається позбавити спільноту будь-якої автономності та свободи, здатності до самоорганізації та самоінтеграції, оновлена версія соціальної держави в своїх найкращих проявах спирається на громадянські ресурси розумної активності, соціальної творчості, інгредієнтом яких, за влучною думкою А. Лоя, виступає «самонавчання та освоєння власних уроків досвіду» [5, с. 25]. Соціальна модель співпраці прекаріату і соціальної держави в розвинутих європейських країнах спирається на духовні традиції соціальної підтримки та співпраці. Вона виявляє здатність до модерні-

зації та корекції власних функцій відповідно до європейських демократичних цінностей, що спираються на морально-практичні взаємини у секулярному світі.

Можемо говорити про особливу «постматеріалістичну» місію спільноти прекаріату в мережевому суспільстві, яка під впливом модернізації, розриває зв'язки з клієнтелізмом та спрощеною формою лібералізму та інтегрує суспільство на засадах сучасної «хакерівської етики» інноваторів. В контексті цієї моделі передбачається звільнення особистості і ствердження горизонтального модусу свободи, яка безпосередньо пов'язана з типово європейським соціальним феноменом – мережевим громадянським суспільством. Йдеться про унікальну соціальну взаємодію, залучення до суспільно корисної діяльності різних індивідуальних та колективних акторів. Відчуття спільнотою соціальної відповідальності є несумісним, з одного боку з типом етичності, який визначається інтересами користі, прибутку та вигоди, яка характерна для спрощеної моделі лібералізму, а з іншого, заперечується етика патерналізму – неприйнятна в добу корінних соціальних змін.

Прекаріат між утилітаризмом та моральними нормативізмом. Відповідно до первинного досвіду перших років незалежності загрозою для побудови мережевої моделі в Україні стає утилітаристська спрямованість представників влади та бізнесу, їх орієнтація на короткострокові цілі та завдання. У межах цього парадигмального підходу етична мотивація особи та спільноти практично розчиняється в економічній діяльності в процесі досягнення найбільшої вигоди або «максимізації щастя». Українська соціально-історична практика модерну довела небезпечність необмеженого втілення ідей утилітаризму. Очевидно, що саме ця ідеологема призвела до загострення суперечності між вимірами цілерациональності з її господарчою активністю, суб'єктивістською спрямованістю і ціннісною раціональністю. Цілерациональність, як слушно зазначає А. Єрмоленко, «орієнтується на реалізацію певної мети і схематизується певною детермінантною ціллю – засіб – результат та впливає з глибинних природних зв'язків» [3, с. 72].

Такий тип раціональності досягає свого найвищого прояву в потужній владі науки й техніки, яка дозволяє проводити вдаль соціальну трансформацію, досягати індивідуальних і колективних цілей, зневажаючи моральні та гуманістичні детермінанти. Інший тип раціональності продукує передусім моральні цінності. Втім, історія морального поступу українського суспільства часто-густо не узгоджувалась ані з технічною раціональністю взагалі, ані з корисливими діями людини. Цілком очевидно, що соціальна активність прекаріату в нових умовах має поєднувати

цілераціональні та ціннісно-раціональні компоненти. Сама ця соціальна група в нових соціальних умовах, за умов залучення іновативної «хакерівської етики» відповідальності має потенціал стати вдалим прикладом поступу до сучасного європейського суспільства, а вільна від сервільності особистість – може стати його визначальною рисою нового суспільства. Сучасним завданням для України є формування антиномічної до соціального сервілізму соціальної моделі, спроможної до соціального відмежування від ірраціональності, безпринципності та несвободи.

У цьому контексті соціально-етичні зміни в самій спільноті прекаріату є індикатором перемоги демократії. Вони надають можливість для реальної конкуренції, яка має сприяти збільшенню професіоналізму. Важко не погодитись тут зі словами лауреата нобелівської премії Ф. Гаєка, який зазначає, що «конкуренція є основою раціоналізації життєвих норм» [7, с. 42]. Важливим тут є розмежування психології прекаріату з соціальною психологією пострадянської людини, яка передбачає досягнення добробуту та успіху за рахунок інших людей.

У цьому контексті вельми гарним для імплементації є гасло відомого німецького політика Л. Ерхарда, який, характеризуючи демократичний вектор розвитку німецького суспільства, звертає увагу на необхідності для кожної суспільної групи піклуватися про «добробут інших» [2, с. 56]. Ця максима є важливою в контексті поєднання ліберальних цінностей з цінностями «ринкового соціалізму». Таким чином, для України критично важливим є усвідомлення прекаріатом власної соціальної відповідальності перед українським суспільством. Йдеться тут як про сферу трудових відносин, трудової етики так і в контексті взаємодії з державою і вироблення стратегії взаємної співпраці. І тут корисним для України є скандинавський досвід.

Скандинавська модель соціального партнерства як ідеальний тип. Розмірковуючи над вирішенням проблеми прекаріату, варто усвідомлювати важливість для України європейського і скандинавського досвіду. Соціальні функції оновленого європейського соціального інституту welfare state спираються на дотримання комплексних прав спільноти та людини і постійний діалог зі спільнотою прекаріату.

Усі соціальні послуги в межах мережевої соціальності мають публічний характер, більшість з яких надає держава. В політичному плані ця модель соціальної держави, як слушно зазначає М. Кауто, є не просто інституційною або соціал-демократичною [13, р.4]. Вона передусім забезпечує інтереси найбільш вразливих груп населення, до яких безпосередньо належить прекаріат. Головним наслідком соціального партнерства стало

забезпечення параметрів стабільності та соціальної справедливості. Протягом тривалого історичного часу на законодавчому рівні забезпечуються зразки раціональної поведінки на ринку праці, формується прогнозоване середовище. На теоретичному рівні обґрунтовується необхідність стабільного правового підґрунтя, яка поєднується з практичним упровадженням моделі соціальної зайнятості, що сприяє поширенню серед представників прекаріату сильного відчуття власної соціальної значимості.

Дану модель соціального партнерства можна розглядати як уособлення солідарності, «ідеальний тип», інституцію, яка створює можливість для формування активного громадянського суспільства. Модель співпраці сприяє соціальній активності та втіленню соціальної справедливості.

З іншого боку, прекаріат також демонструє зразки високої трудової етики та соціальної відповідальності і виступає повноцінним партнером держави. Ця спільнота об'єктивно стає важливою ланкою соціального об'єднання людей праці, вдало поєднуючи стару протестантську і нову хакерівську етику. Прекаріат є важливою спільнотою інновацій в сфері охорони здоров'я, освіти, культури, екологічних стандартів, здатен брати на себе відповідальність, творчу ініціативу. Особливе значення для прекаріату має інформаційна обізнаність, що пов'язана з постійною тенденцією до самовдосконалення. Вона сприяє систематичному навчанню мережечевим навичкам в різних групах прекаріату.

Скандинавський досвід соціального партнерства держави і прекаріату доводить, що інформаційна мережа є потужним інструментом для інклюзії в суспільне життя висококваліфікованої робочої сили, яка є частиною загальноєвропейського віртуального середовища. З іншого боку, професійна державна бюрократія, в межах скандинавського досвіду, все активніше сприяє розвитку університетської освіти, усвідомлюючи її провідну роль в інноваціях. Ця модель побудована на гармонійній єдності елементів традиційної і постматеріалістичної етики в організації суспільного життя. В її межах продовжує зберігатися відносно егалітарне суспільство, репрезентанти якого мають не тільки високий рівень життя, але й передусім рівність можливостей, рівність життєвих шансів на отримання гідного життя.

Можемо констатувати ідеальну модель співіснування державної влади, профспілкового руху та громадянського суспільства, які забезпечують стабільне функціонування держави добробуту (welfare state), підтримують її життєстійкість. Ідеальна модель соціальної держави, яка має місце в країнах Північної Європи, зберігає стійку прихильність до принципів соціальної справед-

ливості по відношенню до робітників найманої праці, навіть попри те, що це призводить до високого рівня податкового навантаження на особисті прибутки громадян. Дерегулювання та реформа пенсійної системи, які почалися практично у всіх країнах Європи у 90-х роках, не призвели до применшення ролі держави добробуту в суспільній свідомості. Навпаки, в контексті нових інформаційних викликів та суспільних очікувань повага до авторитету соціальної держави стає ще більшою. Про це, зокрема, свідчать соціологічні дослідження у Фінляндії, Швеції та Норвегії, які стабільно показують високий рівень довіри до цього інституту.

Наслідком цього партнерства стало залучення прекаріату для вирішення соціальних і політичних проблем, зростання якості освіти, актуалізації активних „пасіонарних” особистостей, що орієнтовані на нові форми комунікаційних та взаємовідповідальних взаємовідносин у суспільстві.

Висновки

У процесі осмислення взаємодії спільноти прекаріату з соціальною державою можемо зробити певні соціальні висновки, які побудовані на спробі синтезу теоретичних положень, соціальної практики, соціального досвіду європейського та українського суспільства.

1. Піддається критиці неефективна модель соціальної держави. Обґрунтовується її неспроможність забезпечити соціальні права прекаріату, втілити в життя засади соціального добробуту та моралі. В процесі осмислення ліберальних і соціал-демократичні вимірів критики соціального патерналізму осмислюється внесок європейських ідей та принципів в українське світоглядне протистояння між соціальними цінностями свободи та рівності.

2. За допомогою теоретичного інструментарію простежуються складні процеси еволюції прекаріату як неоднорідної соціальної спільноти. Обґрунтовується необхідність ціннісної еволюції спільноти – від індустріальних матеріалістичних до постматеріалістичних «хакерівських» цінностей самовираження. Інтеріоризація нових цінностей обумовлюється необхідністю формування практичних завдань пов'язаних з трансформацією українського суспільства, тими викликами, які має країна під час війни.

3. Визнається важливість для українського суспільства колаборації прекаріату з оновленою мережевою версією соціальної держави. Фокусується увага на необхідності інтеріоризації в Україні європейського досвіду соціального партнерства, який є важливим чинником соціальної інтеграції українського суспільства, а також фактором раціоналізації суспільних відносин.

4 В процесі рефлексії над досвідом утилітаризму та морального нормативізму наводяться

аргументи, які ставлять під сумнів доречність імплементації ідей утилітаризму в контексті сучасної української соціальності. Відзначається, що лише міцний морально-нормативний фундамент, який сформований на ціннісних засадах, є основою позитивного соціального розвитку.

5. Обґрунтовується пріоритетна роль інформаційної мережі як потужного інструменту інклюзії прекаріату і громадянського суспільства в цілому. Осмислюється її роль в соціальних змінах і сучасних комунікативних процесах.

Література

1. Голенкова З.Т., Голиусова Ю.В. Прекариат как новое явление в современной социальной структуре. Київ, Хронограф, 2015. С. 121–138.
2. Ерхард Людвіг Добробут для всіх. (пер. з нім.). Київ, Wellbooks, 2023, 384 с.
3. Єрмоленко А. Взаємодія стратегічної і комунікативної раціональності. Київ, 2003.
4. Кастельс М., Хіманен П. Інформаційне суспільство і держава добробуту. Фінська модель. Київ, Ваклер, 2008. 290 с.
5. Лой А. Learnprozess: український досвід. В кн.: Цінності громадянського суспільства і моральний вибір. Київ, 2006.
6. Ткаченко В. М. Прекариат: «веймарський синдром». URL: https://elibrary.ivinas.gov.ua/328/1/suspilno-politychni-protsezy_2-7-54.pdf (Дата звернення 12.12.2022)
7. Хайек Ф. Право, законодавство та свобода. Нове викладання широких принципів справедливості і політичної економії. : В 3 т./ Пер. з англ. Київ, Сфера. Т.2: Міраж соціальної справедливості, 1999. 200 с.
8. Шуліка А. А. Основні форми участі прекаріату в політиці соціального партнерства. *Політологічний вісник*. 2015, Вип. 79, с. 415–424. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pv_2015_79_42. (Дата звернення 03.12.2022)
9. Anderson E. The Legitimacy of the Nordic Welfare State. Washington, 1999. 412 p.
10. Bourdieu P. Habitus In: *Habitus: A Sense of Place* / Ed. by J. Hillier, E. Rooksboy. Surrey, England; Burlington, USA: Ashgate, 2005. P. 43–49.
11. Giddens A. Modernity and self-identity. Cambridge, 1991.
12. Iain Attack The Ethics of Peace and War. Edinburg's studies in World Ethics, 2005.
13. Kauto M. Changes in Age Structure, Family Stability and Dependency. Washington. – 221 p.
14. Kolinko, M. (2022). Migrants as a resource of the precariat. *Skhid*, 3(2), 76–81. <http://skhid.kubg.edu.ua/article/view/287361>
15. Savage M., Devin F., Cunningham N., Taylor M., Li Y., Hiellbrekke J., Le Roux B., Friedman S., Miles A. A New Model of Social Class? Findings from the BBC's Great British Class Survey Experiment. *Sociology*. 2013. Vol. 47. No. 2. P. 219–250. URL: <https://doi.org/10.1177/0038038513481128>
16. Standing G. The Precariat. The New Dangerous Class. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury Academic, [2011] 2014. 336 p.

Анотація

Пасько Я. І. Прекаріат та «соціальна держава»: соціальне партнерство чи протистояння? – Стаття.

У статті пропонується аналіз функціональних та морально-нормативних індикаторів, які детермінують взаємодію між прекаріатом та соціальною державою. В контексті аналізу наголошується на необхідності соціальної трансформації вразливої соціальної спільноти та інституту соціального добробуту. Актуальність дослідницької проблеми обумовлюється функціонально неспроможністю існуючого де юре в Україні інституту соціальної держави. Обґрунтовуються причини її неефективного соціального функціонування, надається соціальний діагноз ієрархічної версії клієнтелізму, яка неспроможна вирішити соціальні проблеми прекаріату. Дослідження фокусує увагу на колізії між ліберальними і соціал-демократичними поглядами на соціальну державу, які розглядаються в контексті соціальної дихотомії між свободою та рівністю. Відзначається, що в силу історичного досвіду українського суспільства, пов'язаного з соціальним патерналізмом, вкрай складно через соціальні стереотипи, інерцію соціальної уяви відтворити існуючі європейські інституційні та комунікаційні механізми соціального партнерства держави і спільнот громадянського суспільства. Наголошується, що попри свою неоднорідність, спільнота прекаріату має потенціал стати драйвером соціальних змін. Аналіз центрується навколо важливих факторів, що сприяють інституційній та ціннісній модернізації прекаріату як певного «ідеального типу», драйвера соціальних змін. Концентрується увага на небезпеці теоретичного фундаменту утилітаризму, який гальмує подальші ціннісні зміни. Актуалізується необхідність побудови в Україні підвалин мережевого суспільства як важливого фактора соціального діалогу між прекаріатом і соціальною державою. Синтезуються суперечливі підходи щодо теоретичних та практичних засад нового соціального порядку. Обґрунтовується важливість поширення горизонтальних зв'язків, співробітництва соціальної держави з соціальними групами громадянського суспільства щодо визнання ідеї соціальних прав як складової соціальної свободи. Скандинавська модель соціального партнерства між прекаріатом і соціальною державою розглядається як важливий приклад для інституційного і морального оновлення України.

Ключові слова: прекаріат, соціальна держава, мережеве суспільство, соціальні зміни, скандинавська модель соціального партнерства.

Summary

Pasko Ya. I. The precariat and the “welfare state”: social partnership or confrontation? – Article.

The article offers an analysis of functional and moral-normative indicators that determine the interaction between the precariat and the welfare state. In the context of the analysis, the need for social transformation of a vulnerable social community and the institution of social welfare is emphasized. The relevance of the research problem is determined by the functional failure of the existing de jure institution of the welfare state in Ukraine. The reasons for its inefficient social functioning are substantiated, a social diagnosis of the hierarchical version of clientelism, which is unable to solve the social problems of the precariat, is given. The study focuses attention on the collision between liberal and social democratic views on the welfare state, which are considered in the context of the social dichotomy between freedom and equality. It is noted that due to the historical experience of Ukrainian society related to social paternalism, it is extremely difficult due to social stereotypes and the inertia of social imagination to reproduce the existing European institutional and communication mechanisms of social partnership between the state and civil society communities. It is emphasized that despite its heterogeneity, the precariat community has the potential to become a driver of social change. The analysis centers around important factors contributing to the institutional and value modernization of the precariat as a certain “ideal type”, a driver of social change. Attention is focused on the danger of the theoretical foundation of utilitarianism, which inhibits further value changes. The need to build the foundations of a network society in Ukraine as an important factor in the social dialogue between the precariat and the welfare state is being updated. Contradictory approaches to the theoretical and practical foundations of the new social order are synthesized. The importance of the spread of horizontal ties, cooperation of the welfare state with social groups of civil society regarding the recognition of the idea of social rights as a component of social freedom is substantiated. The Scandinavian model of social partnership between the precariat and the welfare state is considered as an important example for the institutional and moral renewal of Ukraine.

Key words: precariat, social state, network society, social changes, Scandinavian model of social partnership.